

UN DOSAR CONTROVERSAT: MOȘTENIREA PAȘOPTISTĂ A LIBERALISMULUI LA JUBILEUL REVOLUȚIEI DIN 1898

Mihai Chiper

Perspectiva asupra oricărui eveniment istoric este condiționată nu numai de viziunea istorică savantă cât și de memoria socială, de construcția colectivă a trecutului, înrudită mai mult cu disputa de natură politică și cu lupta pentru putere decât cu examinarea erudită a documentelor istorice. Începând cu anii 1980, istoricii încep să conecteze aspectele performative ale amintirii într-o discuție despre construcția memoriei colective, analizând succesul încercărilor de a inculca înțelesuri specifice în diverse ritualuri ale adunărilor publice¹. S-a întărit ideea că ritualurile politice pot juca un important rol în “modelul de învățare” colectivă, proces ce propune identificarea dintre “aceia care dețin puterea politică și acei pe care ei îi conduc”². Prin urmare, comemorările, aniversările, gama largă a sărbătorilor publice pot fi parte în crearea unei istorii naționale utilizabile. Datorită miturilor încorporate în ele, comemorările pot ajuta la crearea unei moșteniri naționale, cu care se legitimează un anumit grup³.

În a doua jumătate a secolului XIX, confruntate cu schimbările sociale și politice, multe state europene acordă o importanță mărită ceremoniilor politice și sărbătorilor. Este o preocupare care se manifestă mai cu seamă în cadrul mai bine documentat al Imperiului Habsburgic⁴, interesat să confere coerență și normativitate unor tradiții eterogene ale grupurilor etnice din stat, curent care contaminează și statele tinere, din estul Europei. Cazul României era unul special. După 1866, au fost instituite treptat ceremoniile legate de monarhie, ce căutau să fundamenteze tradițiile tânărului stat dar, în același timp, memoria vie a perioadei de dinaintea lui Carol I a reușit să persiste, ajutată de prezența pe scena publică și politică a foștilor revoluționari. De fapt, moștenirea simbolică a revoluției de la 1848 a împărțit scena politică românească. Fracturările, pro și anti '48, furnizoare de nenumărate ironii în rândul grupării conservatoare și frecvente discursuri justificatoare ale liberalilor, erau evidente la sfârșitul secolului XIX.

Ultimul deceniu al secolului XIX a fost martorul uneia dintre cele mai tensionate serii de guvernări din istoria vieții politice moderne a României, determinate de convulsiile interne ale PNL. După încetarea din viață a lui Dumitru Brătianu, la 20 iunie

¹ *Staging the Past. The Politics of Commemoration in Habsburg Central Europe, 1848 to the Present*, Edited by Maria Bucur and Nancy M. Wingfield, Indiana, Purdue University Press, 2001, p. 2.

² Daniel Unowsky, *Reasserting Empire. Habsburg Imperial Celebrations after the Revolutions of 1848-1849*, in *Staging the Past. The Politics of Commemoration...*, p. 13.

³ *Staging the Past. The Politics of Commemoration...*, p. 3.

⁴ Charlotte Tacke, *1848. Memory and oblivion in Europe*, Bruxelles, Presses Interuniversitaires Européennes, 2000.

1892, în cadrul PNL se coagulează o linie moderată, pe care însuși Ion C. Brătianu încercase să o imprime în ultimii săi ani de viață. Orientarea viza trecerea de la “propagandă și revoluție”, moșteniri ale tradiției pașoptiste, afirmate în PNL pe timpul vieții lui Rosetti și Brătianu, la “repaos” și moderație⁵. Alegerea la șefie a lui D. A. Sturdza, atât de aplaudată în primă instanță, a ajuns rapid să fie puternic criticată. Dacă în primii ani de conducere a partidului, pentru a-și spori șansele accederii la putere, a criticat vehement guvernările conservatoare pentru orientarea politicii externe, în special în problema românilor din Imperiul Austro-Ungar, o dată ajuns la putere, ca premier, în 1895, dar în special după 1897, Sturdza a fost forțat de împrejurări să adopte o linie realistă, retractându-și toate acuzațiile de deznaționalizare formulate la adresa Dublei Monarhii⁶. În plus, nerespectarea programului de la Iași, asumat de Sturdza în 1892, în mod special votul universal și chestiunea națională devin, în scurt timp, cele mai sensibile subiecte de critică în interiorul partidului. Momentul dificil pentru liberali a fost marcat prin constituirea, în 1895, a grupării “drapeliste”, care pune în evidență două viziuni, “moderată” și “radicală”, ultima devenită cunoscută repede drept Partid Liberal Democrat. “Stânga liberală”, după cum le-a fost etichetat grupul, având ca organe de presă “Drapelul” și “Dreptatea”, viza respectarea tradițiilor partidului⁷. Inițiativa a reușit să grupeze în jurul lui P. S. Aurelian pe cei care contestau poziția moderată a lui D. A. Sturdza, pe Vasile Lascăr, Petre Grădișteanu, Emil Costinescu, I. G. Poenaru-Bordea, Barbu Ștefănescu-Delavrancea, N. Xenopol, etc. Ei acuzau PNL că reprezintă doar o mică fracțiune din mișcarea liberală și au avut un rol important în acțiunea de destabilizare a guvernului condus de Sturdza.

În contextul unor falii profunde în interiorul PNL, determinate atât de neînțelegeri programatice, de guvernare cât și interpersonale, s-a intensificat și concurența publică, destinată fie atragerii unor noi susținători, fie recuperării dezamăgiților din rândul simpatizanților tradiționali. Un rol important îl câpătă chestiunea liniei legitime a partidului, prin urmare moștenirea simbolică a pașoptismului ajunge o temă esențială. Timp de jumătate de secol, liberalii manifestă în mod tradițional – cu ocazia confruntării lor cu conservatorii – o grijă deosebită pentru plasarea originii lor în evenimentele pașoptiste. În timpul acțiunilor de reunire a tuturor facțiunilor de nuanță liberală într-un singur partid liberal, I. C. Brătianu, în 1875, declara că activitatea politică a liberalilor își are începutul în 1848, identificându-se cu idealurile revoluției⁸. În împrejurări asemănătoare, ceilalți lideri liberali făceau declarații similare, legând experiența lor politică de evenimentele de la 1848⁹. Acest fapt devine evident mai ales datorită valului comemorativ legat de aniversarea revoluției de la 1848, tărâm pe care se vor confrunta două mari viziuni liberale asupra trecutului.

La sărbătorile din 11 iunie 1898 de la București două procesiuni liberale s-au ciocnit la propriu în public, în lupte de stradă, fiecare parte revendicându-se de la o anumită tradiție revoluționară, fiecare punând în lumină și decupând ceea ce i-a convenit din revoluția de la 1848 ori suprasolicitând simboluri revoluționare. Alegând să se diferențieze cât mai mult, “moderații” și “radicalii” sau “sturdziștii” și “fleviștii” au făcut ca valorile pașoptismului să fie disecate, întoarse pe toate fețele, distorsionate,

⁵ Apostol Stan, Mircea Iosa, *Liberalismul politic în România. De la origini până la 1918*, București, Editura Enciclopedică, 1996, p. 277.

⁶ *Ibidem*, p. 310.

⁷ *Ibidem*, p. 319.

⁸ “Monitorul oficial”, nr. 124, (1875), p. 2764.

⁹ *Ibidem*, nr. 176 (1876), p. 4435.

stoarse până la ultima lor sevă de semnificații, în timp ce liderii revoluționari au fost destinați unor panteoane diferite, după ierarhii discutabile, aniversarea transformându-se într-o alegorie simbolică nemaîntâlnită. În prag de nou secol, după 50 de ani de la revoluție, spiritele lăsau impresia că sunt la fel agitate ca în 1848.

De la început, imaginea oferită de cele două grupări liberale a fost că nu se puteau înțelege nicidecum asupra mișcării de la 1848. “Fiecare revendică pentru sine partea bună și frumoasă a revoluțiunii și aruncă asupra celeilalte părțile rele și urmările vătămătoare”¹⁰. În mod evident, deși existau câteva încercări istoriografice menite a aduce distanțarea rece și echilibrată, furnizând societății, în linii mari, filtrul prin care puteau fi interpretate evenimentele, acestea nu avuseseră un impact în conștiința publicului¹¹. La 50 de ani, patimile politice erau încă extrem de vii, generațiile politice cultivau o memorie pătimașă, iar reflecția colectivă nu găsisese și nici nu era capabilă să recunoască o autoritate academică ori politică, care să împacă curentele diverse ce își inventau genealogiile politice și “dinastiile” plecând de la 1848. “Evenimentul e prea apropiat de noi; cea mai mare parte din documente sunt împrăștiate prin diferite familii, care din rațiuni personale nu voiesc să le scoată la iveală; documentele care au devenit publice reflectează impresiunile și patimile numai ale unora din actori, și prin urmare nu deschid decât vederi unilaterale. Lipsesc dar cele mai multe elemente pentru ca să se poată forma judecata istorică asupra revoluțiunii și încă multă vreme nu se va putea forma această judecată”¹². Cu asemenea viziune, care dezlăsa prin acuratețea ei o mare parte din condițiile unei sărbători generatoare de tensiuni politice, se promovează insistent ideea organizării unei mari manifestări publice.

Pot fi distinse două faze majore în jurul cărora se precipită disputele: în luna mai, corespunzătoare momentului ardelean al revoluției, prilej de ample comemorări în Regat, în care “drapeliștii” văd “trădată” cauza ardelenilor de către D. A. Sturdza, și în luna iunie, dedicată momentului muntean al revoluției.

Încă de la sfârșitul lunii aprilie, Liga pentru Unitatea Culturală a tuturor românilor, secția Bacău, anunțase organizarea unei mari serbări. La serviciul religios urma să se citească în toate bisericile din țară o rugăciune compusă de Vasile Lucaciu, pentru repaosul sufletelor morților români căzuți la 1848¹³. Pentru ca manifestațiile să nu provoace incidente diplomatice, Sturdza se vede nevoit să ia măsuri pentru împiedicarea acestora. El a dat ordin tuturor prefecturilor să nu officieze Te-Deum-ul pentru pomenirea morților ardeleni de la 1848¹⁴. Studenții care s-au dus să angajeze oficierea Te-Deum-ului pe la diferite biserici au fost refuzați. Totodată, ajung mesaje de la societățile studențești de români din Budapesta, Blaj, Beiuș, Brașov care vor să-și trimită delegațiile la București cu ocazia anunțatelor mitinguri din 3 mai¹⁵. Programul

¹⁰ Vezi *Aniversarea lui 48*, în “Universul”, 2 iunie 1898, an XVI, nr. 140, p. 1.

¹¹ Încercările istoriografice, în care să se manifeste un minimum de interes pentru metodologie, construcție și selecția surselor, vor fi așteptate zeci de ani. Deși pretențiile lui Ion Heliade Rădulescu de a scrie “Istoria” ale revoluției vor marca deceniul imediat următor, beneficiind de o circulație intensă, primele încercări reușite, nu salvate în totalitate de influențele politice, vor fi cunoscute de public la zeci de ani după evenimente, însă ele nu s-au bucurat de audiență. Întâlnim astfel interesul documentar sistematizat de C. D. Aricescu, *Capii revoluțiunii române de la 1848 judecați de propriile lor acte (1866)* și *Corespondența secretă și acte inedite ale capilor revoluțiunii române de la 1848 (1873)*. Primul istoric care reușește o evaluare pertinentă a evenimentelor din 1848 a fost A. D. Xenopol, în volumul VI din *Istoria Românilor din Dacia Traiană (1893)* sau lucrarea separată *Istoria contimpurană a poporului român*, ca și în volumul II din *Histoire des Roumains de la Dacie Trajane*, text prescurtat al sintezei din 1896, apărută la Paris.

¹² Vezi *Aniversarea lui 48*, în “Universul”, 2 iunie 1898, an XVI, nr. 140, p. 1.

¹³ “Dreptatea”, 28 aprilie 1989, an III, nr. 699, p. 1.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *Ibidem*.

întocmit de comitetul Ligii Culturale urmărea să dea un mesaj național explicit manifestărilor. După Te Deum ar fi urmat o deplasare la statuia lui Mihai Viteazul, iar în provincie, studenții urmau să trimită delegați, cei din București în Muntenia, cei din Iași în Moldova.

Pentru românii de peste munți, momentul 1898 era un prilej de valorizare a jertfei martirilor de la 1848. Deși Viena a depus un efort vizibil pentru a impune practici comemorative, de inventare a tradițiilor după 1848, existau contestații de la marginile imperiului, care au variat în funcție de opoziția și tipul de comemorare regional propus¹⁶. Tipul de manifestări publice programate de românii transilvăneni, cu un puternic simbolism naționalist și potențialul lor destabilizator, a determinat Budapesta să decidă interzicerea aniversărilor programate pentru începutul lunii mai la Blaj. Inevitabil, măsura a fost considerată un nou afront la adresa comunității românești, după ce guvernul baronului Dezső Bánffy semnase, la 15 februarie 1898, decretul de maghiarizare a tuturor denumirilor de localități, indiferent de naționalitatea locuitorilor. Aceste vești provocaseră reacții intense peste Carpați. În România erau urmărite cu atenție informațiile privind organizarea unei mari adunări în Câmpul Libertății de la Blaj, pe care autoritățile maghiare ar încerca să o disperseze cu violență¹⁷. Într-adevăr, guvernul maghiar a dat un ordin prin care a oprit marele miting de la Blaj, trimițând un regiment de honvezi să împrăștie lumea. Sub presiunea militară, fruntașii românilor au decis să renunțe, mai ales după ce au mai fost trimise încă două regimente de husari și unul de honvezi, concentrând trupe de jandarmi în ținutul Brașovului¹⁸. Orașele românești, în special Blajul, se aflau sub stare de asediu, iar informații venite pe căi neoficiale indicau faptul că au fost interzise până și petrecerile particulare, care s-ar fi suprapus cu data de 3 mai¹⁹. “Tribuna de Sibiu” a apărut cu jumătate din prima pagină scrisă cu litere roșii, galbene și albastre, publicând un omagiu martirilor din 1848²⁰. În această atmosferă încordată, “damele române din Brașov și Sibiu au făcut acte de pietate la mormintele luptătorilor”. La Sibiu, o delegație a depus cununi la mormintele lui Al. Papiu Ilarian și George Bariț, iar la Brașov, la mormântul lui Andrei Mureșan, autorul lui “Deșteaptă-te române”²¹. Pentru câteva zile, autoritățile maghiare au trecut la percheziții și arestarea, în miez de noapte²², a celor bănuși că au încurajat prin orice forme programarea unei comemorări a martirilor din 1848.

În România, manifestările, organizate mai ales de diferite societăți, au avut un caracter vădit de solidaritate cu ardelenii. Asociația generală a studenților reușește să îngrijoreze Guvernul²³, atent să nu se ajungă la incidente diplomatice cu Austro-Ungaria, mai ales că în programul studenților nu se renunțase la deplasarea la statuia lui Mihai Viteazul, investit cu puternicul simbolism al unității și independenței românilor²⁴. Pentru a evita un conflict diplomatic cu Viena, Sturdza a încercat să deturneze mesajul manifestărilor, hotărând pentru ziua de 3 mai un pelerinaj la mormântul lui Ion C. Brătianu, pentru care s-au și pus la dispoziție trenuri speciale și gratuite de la București până la Florica²⁵. Potrivit presei, poliția a îndemnat populația să se ducă la pelerinaj,

¹⁶ Daniel Unowsky, *op. cit.*, p. 2-4.

¹⁷ “Dreptatea”, 1 mai 1898, an III, nr. 702, p. 1.

¹⁸ “Dreptatea”, 3 mai 1898, an III, nr. 704, p. 3

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ “Dreptatea”, 5 mai 1898, an III, nr. 706, p. 3

²¹ “Dreptatea”, 7 mai 1898, an III, nr. 708, p. 3.

²² “Dreptatea”, 8 mai 1898, an III, nr. 709, p. 3.

²³ “Dreptatea”, 1 mai 1898, an III, nr. 702, p. 2.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ “Dreptatea”, 28 aprilie 1899, an III, nr. 699, p. 2.

promițându-i alimente gratuite. Neavând succes popular, acțiunea se va amâna pentru 10 mai²⁶. Sturdza a fost acuzat că, după ce a “vândut dușmanilor interesele neamului”, Guvernul pregătește manifestații pentru aniversarea lui '48²⁷.

În aceste condiții, D. A. Sturdza devine principalul țap ispășitor al grupării fleviste ce vedea în rezervele acestuia, față de aniversare, trădarea cauzei naționale. Sturdza era caracterizat în paginile “Dreptății” drept “lacheul lui Bánffy”, mai ales după ce trimisese un ordin tuturor prefecturilor de a nu oficia Te-Deum pentru pomenirea eroilor morți la 1848²⁸. Studenții, care căutau o biserică pentru oficierea acestuia, au fost refuzați pretutindeni, sub diferite pretexte.

La București, presa relatează despre luptătorii lui Iancu, care au trecut Carpații pentru a participa la manifestările organizate în capitala Regatului²⁹. “Adevărul”, căruia, spunea Constantin Mille, C. A. Rosetti i-ar fi lăsat “ca unor copii spirituali, însărcinarea să reia steagul și să facă un nou 1848”³⁰, relatează sec: Capitala României a serbat “una dintre cele mai însemnate zile ale istoriei noastre naționale: a 50-a aniversară a zilei de 3 mai 1848, când peste 40 de mii de români din toate părțile Transilvaniei s-au adunat pe Câmpia Libertății din Blaj, conduși de dorul sfânt al libertății naționale”³¹.

Aniversarea revoluției ardelenice a fost doar un preambul al mobilizării generale care a avut loc pentru sărbătorirea revoluției muntene. Instituția desemnată să se ocupe, în principiu, cu organizarea serbării de la 11 iunie a fost Primăria Capitalei³². De la început au existat diferențe de vederi între grupările liberale. Cine dintre revoluționari avea întâietate în rândul celor sărbătoritori? Care trebuiau să fie momentele principale ale aniversării? Ce anume trebuia subliniat sau trecut sub tăcere?

Încă din faza incipientă a pregătirilor, drapeliștii acuză pe liberalii guvernamentali că au monopolizat sărbătoarea și urmăresc să se reabiliteze în ochii opiniei publice, creând impresia că partidul s-a întregit din nou³³. “Voința”, oficiosul guvernamental, vorbește deschis despre intenția de unificare a partidului, în timp ce Nicolae Fleva și Eugen Stătescu fac pasul înapoi și susțin că nu se vor alătura sărbătorii guvernului³⁴. Oficiosul fleviștilor, “Dreptatea”, oferă justificarea prompt: “Ca și cum n-ar fi exploatat de ajuns pe 1848, oculțiștii s-au hotărât să mai stoarcă odată ceva profit din această memorabilă și sfântă dată. După 30 de ani nu trăiesc decât pe baza legendei lui '48; după ce atâția ani își acoperă sărăcia de idei cu strălucirea trecutului, acum caută iarăși salvarea în amintirea evenimentelor de atunci”³⁵. Observația avea o oarecare doză de adevăr. Simbolismul revoluționar suferă de pe urma trecerii timpului, intrând într-un

²⁶ Într-o Gară de Nord lipsită de animație, reporterul consemnează sec pelerinajul la Florica: “La 6.30 au plecat D. A. Sturdza și Ionel Brătianu. La 8.30 au mai plecat P. S. Aurelian, Ghica, secretar general, mai mulți funcționari de la regie, primărie și ministerul de Externe. În gară nu era nici o animație”. Vezi “Dreptatea”, 10 mai 1898, an III, nr. 711, p. 1.

²⁷ “Dreptatea”, 2 mai 1898, an III, nr. 703, p. 1.

²⁸ “Dreptatea”, 1 mai 1898, an III, nr. 702, p. 2.

²⁹ Grigorie Baden, moș din Munții Apuseni, care a luptat în 12 bătălii în armata lui Iancu, declară: “Aș fi rămas, acasă, la noi, ca să sărbătoresc acolo, dar ungurii sunt mai tari ca acum 50 de ani și nu ne-au lăsat să ne adunăm! Și parcă și împăratul și-a uitat de noi și de luptele noastre. Dorul m-a dus aici, la inima Românilor să văd cum se sărbătorește aici amintirea anului '48!” Vezi “Dreptatea”, 7 mai, 1898, an III, nr. 708, p. 1.

³⁰ “Adevărul”, 9 aprilie 1898, an XI, nr. 3138, p. 1.

³¹ “Adevărul”, 5 mai 1898, an XI, nr. 3163, p. 3.

³² Această sărbătoare este discutată la nivelul Bucureștiului. În Moldova, aniversarea la 11 iunie nu este agreată. Moldovenii susțin că ei au făcut mișcarea în februarie și mișcarea lor a fost cea mai serioasă. Vezi “Adevărul”, 1 iunie, 1898, an XI, nr. 3188, p. 1.

³³ *Ibidem*.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ Vezi *Oculți și 1848*, în “Dreptatea”, 31 mai 1898, an III, nr. 730, p. 3.

con de umbră inerent. “Mormântul de la Florica nu mai produce nimic. (...) și, fiindcă mormântul nu mai rentează, s-au gândit să schimbe programul aducând în scenă pe 1848”³⁶. Firește, privirea era partizană, dar ea ne oferă măsura acțiunilor publice într-o epocă în care sensibilitățile simbolice antrenau dezbateri colective.

În fața valului de comentarii negative, guvernul pare tot mai încurcat de organizarea aniversării. Regele Carol I a recomandat miniștrilor să procedeze cu multă prudență, să evite orice referire la mișcarea din Transilvania, pentru a nu tensiona relațiile cu Austro-Ungaria. Regele observă că problema s-a complicat din momentul în care la comisia organizatorică au luat parte și miniștri, ceea ce înseamnă că orice posibilă atitudine ostilă ungarilor se va răsfrânge asupra guvernului³⁷. Atitudinea foarte rezervată, chiar potrivnică a Regelui, a descumpănit pe miniștri, printre care a existat intenția de a se renunța cu totul la serbare. Gruparea flevistă, speculând rezervele oficiale, încearcă să sporească deruta: “Un alt motiv care face pe unii guvernamentali să predice renunțarea la manifestație din partea autorităților este că mișcarea de la 1848 a avut în Muntenia un caracter antirusesc”, care se observă în proclamația redactată de Heliade la Islaz, pe când generalul rus Duhamel se afla la București³⁸. Regele mai avea un motiv pentru care recomanda prudență. Peste câteva zile, avea programată o vizită la Petersburg, însoțit tocmai de D. A. Sturdza. Prin atitudinea sa, Carol I punea problema în cheie diplomatică: cum să participe Guvernul la serbarea unei revoluții care avusese și o conotație anti-rusească și care, în fapt, arsesse Regulamentul Organic? De aici și respingerea de către Guvern a propunerii din planul aniversării de a se ține un discurs exact pe locul în care s-a ars Regulamentul Organic³⁹ și intenția facilă de a transforma sărbătoarea într-o simplă celebrare a liderului liberal Ion C. Brătianu. Poziția regelui intrigă pe membrii Executivului, unii dintre miniștri interpretând atitudinea monarhului ca o demonstrație contra, nu a serbării, ci a Guvernului, din moment ce aniversarea era organizată numai de către acesta și, prin urmare, avea caracter oficial⁴⁰. Observația este întemeiată, iar în presă se observă, probabil justificat, că “Regele Carol nu are, în ceea ce-l privește pe el și dinastia sa, să impute nimic mișcării din 1848, ba poate grație acestei mișcări a ajuns rege al României și fondator al unei dinastii domnitoare”⁴¹.

Pentru a respinge orice asociere cu aniversarea, regele nu numai că refuză să citească programul, dar se retrage strategic la Sinaia pe parcursul manifestărilor, nu înainte de a reîntări consilierilor săi “sfatul părintesc”, în ultimul consiliu de miniștri, ca membrii guvernului să nu participe la serbarea de la 11 iunie, sau să participe cu mare prudență, adăugând că lumea oficială ar trebui să fie foarte rezervată pentru a nu crea țării dificultăți în împrejurările actuale⁴². Grija regelui pare exagerată, dacă avem în vedere că D. A. Sturdza, ținta criticilor grupărilor liberale dizidente, nu-și anunțase prezența la programul aniversar. Sturdza nu era omul care să-și asume direct și public un asemenea risc. În urma retractărilor privitoare la chestiunea națională, fostul prim-ministru era privit ca servil “față de unguri, lingușitor față de ruși”⁴³.

³⁶ Anton Bacalbașa, *Pa'ș'opt și 1848*, în “Dreptatea”, 1 iunie 1898, an III, nr. 731.

³⁷ “Adevărul”, 2 iunie 1898, an XI, nr. 3189, p. 1.

³⁸ “Dreptatea”, 3 iunie 1898, an III, nr. 733, p. 1.

³⁹ “Adevărul”, 2 iunie 1898, an XI, nr. 3189, p. 1. În viziunea liberală tradițională, ceremonia de ardere a Regulamentului organic, organizată spre finele revoluției, reprezenta un simbol al luptei împotriva protecției străine. Caracterul național al revoluției pașoptiste era demonstrat și prin sublinierea obiectivului ei anti-țarist, or tocmai acest act nu mai era valorizat de Guvern, ceea ce a atras reacția dură a fleviștilor.

⁴⁰ “Adevărul”, 4 iunie 1898, an XI, nr. 3191, p. 1.

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² “Adevărul”, 11 iunie 1898, an XI, nr. 3198, p. 3.

⁴³ “Adevărul”, 2 iunie 1898, an XI, nr. 3189, p. 1.

Cu toate piedicile generate de controversele și convulsiile interne, comisia însărcinată cu alcătuirea programului reușește să ajungă la un compromis asupra unor puncte provizorii ale aniversării: un amplu serviciu religios pe platoul de la Filaret, o procesiune la mormintele pompierilor de la 13 septembrie 1848, discursuri în ambele locuri mai sus menționate, împărțirea de medalii comemorative⁴⁴.

Gruparea flevistă amendează rapid programul oficial. Una din principalele nemulțumiri este aceea că s-a luat decizia de a nu se merge la statuia lui Heliade Rădulescu, de unde și concluzia că “ocultistii, crezând că vor să falsifice istoria și să înnegrească memoria marelui om, care i-a combătut atât, vor să-l pedepsească în mod postum nefăcându-i manifestație”. Concomitent, unii dintre liberali, cum au fost Petru S. Aurelian și Tache Giani, și-au exprimat dorința să se facă și un pelerinaj la mormântul lui C. A. Rosetti⁴⁵. Acestor opinii li s-au opus imediat unii dintre liberalii guvernamentali, potrivit cărora partea cea mai importantă în evenimente a avut-o I. C. Brătianu, din acest motiv, cel mai indicat fiind un pelerinaj la Florica⁴⁶. Cum însă, pelerinajul era foarte greu de realizat, s-a conturat ideea unei manifestații în fața statuii lui I. C. Brătianu, aflată pe Bulevardul Academiei⁴⁷. Paradoxul face ca radicalii de la 1898, fleviștii, să-și asume tocmai viziunea conservatorilor asupra revoluției din urmă cu două-trei decenii, idolatrizând acțiunile moderate ale lui Ion Heliade Rădulescu, iar sturdziștii, deși își asumaseră programatic trecerea de la agitație la moderație, au defilat cu personalitățile radicale ale revoluției – I. C. Brătianu și C. A. Rosetti.

Așadar, panteonul revoluționar părea structurat diferit pentru grupările aflate în dispută. Situația era socotită îndeajuns de ireconciliabilă încât să se contureze două manifestații opuse – guvernamentală și flevistă. Fleviștii, după o întâlnire la redacția “Dreptății”, au stabilit, în principiu, să organizeze o contra-manifestație, ce ar fi presupus un pelerinaj la Filaret și la statuia lui Heliade⁴⁸. Scopul era de a da o serioasă lovitură de imagine Guvernului, care să ducă în cele din urmă la căderea sa. “Dreptatea” anunță cam ce ar dori să fie la 11 iunie: “Toată lumea presimte că ceva grav trebuie să se întâmple, căci este cu neputință ca ambele cortegii (cel “flevist” și cel “ocultist”) întâlnindu-se să nu se iște nici un conflict între atâția oameni care se urăsc”⁴⁹.

Fleviștii cer prefectului Capitalei, Caton Lecca, autorizația de a construi o tribună alături de tribuna guvernamentală, unde să se țină discursuri la data de 11 iunie, însă atât C. F. Robescu, primarul Capitalei, cât și prefectul, au refuzat categoric cererea fleviștilor⁵⁰. Potrivit fleviștilor, existența celor două tribune la serbare ar fi urmat să lămurească publicul de faptul că există două curente bine deosebite cu privire la aniversare⁵¹.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 3.

⁴⁵ “Adevărul”, 29 mai 1898, an XI, nr. 3185, p. 2.

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ *Ibidem*.

⁴⁸ “Adevărul”, 3 iunie 1898, an XI, nr. 3190, p. 4. “Comitetul liberal-democrat, indignat cu drept cuvânt de această josnică pornire a bandei guvernamentale, a decis ca memoria întemeietorului literaturii române să fie sărbătorită în modul cel mai demn, prin coroane la statuie și discursuri care să amintească opera acestuia”. Vezi și “Dreptatea”, 4 iunie 1898, an III, nr. 734, p. 1.

⁴⁹ “Adevărul”, 4 iunie, 1898, an XI, nr. 3191, p. 1.

⁵⁰ Dorința Guvernului de a reglementa strict orice act al aniversării a determinat reacții pe măsură. “Entuziasmul este oprit, cuvintele patriotice interzise, amintirile istorice proscrie, avânturile patriotice sechestrare și nu au cuvântul decât cei străjujiți de poliție, oratorii și autorii cari au primit censura guvernului”, în “Adevărul”, 4 iunie 1898, an XI, nr. 3191, p. 1.

⁵¹ “Dreptatea”, 10 iunie 1898, an III, nr. 740, p. 1.

În mod evident, pe parcursul zilelor rămase, grupările liberale intră într-o competiție acerbă pentru atragerea supraviețuitorilor, a urmașilor celor care au participat direct la revoluție pentru a conferi legitimitate părților. Comisia oficială însărcinată cu organizarea aniversării introduce între participanții taberei guvernamentale pe pompierii din Dealul Spirii, aflați încă în viață, și, cum era previzibil, delegații din provincie și societățile⁵². Fleviștii repurtează o victorie în momentul în care Costache Bălcescu, fratele lui Nicolae Bălcescu, fost secretar al comitetului revoluționar din 1848, hotărăște să demisioneze din funcția de președinte al Comitetului organizatoric și să treacă în tabăra cealaltă⁵³. Mai mult, fiul lui Heliade, D. I. Heliade Rădulescu a promis că se alătură fleviștilor⁵⁴, rezervându-i-se un loc la prezidiul de onoare. În plus, 15 deputați și senatori din Moldova, apropiați Guvernului, au informat pe C. F. Robescu, primarul Bucureștilor, că nu vor participa la aniversare, motivând că se pregătește numai serbarea evenimentelor pașoptiste din Capitală, iar nu și mișcarea din Iași⁵⁵. În mod evident, aniversarea se transformă într-o manifestație politică de anvergură. O luptă pentru cantitate și pentru număr. “Guvernului nu-i rămân decât fiii lui Brătianu și fiii lui Rosetti. Majoritatea comitetului executiv al partidului nu mai era cu el”. După ce Liga Culturală a decis să nu participe alături de guvernamentali la manifestație, a fost solicitată de către fleviști⁵⁶, însă au fost refuzați. Retragerea Ligii de la aniversare, motivată de președintele acesteia, D. Vlădescu, prin neacceptarea programului propriu de serbare⁵⁷, a prins pe picior greșit comisia oficială. Presași de atacurile furibunde ale fleviștilor, liberal-guvernamentali aplică altă tactică. Neîncrezător în publicul bucureștean, Guvernul a părut interesat mai întâi de ideea ca prefectul de Ilfov să adune sătenii și să-i trimită la București, inițiativă la care s-a renunțat întrucât speculează “Dreptatea”, “țărani din Ilfov sunt mai deștepti și ar fi în stare la o manifestație să treacă de partea lui Fleva”⁵⁸. Pentru a conta pe o participare semnificativă și asiguratorie, primăria Capitalei adresează o circulară către toate ministerele, casele de depuneri și consemnațiuni, Direcțiunea drumurilor de fier, Regia Monopolurilor Statului și alte autorități, rugându-le să ia parte la manifestări⁵⁹. Ministrul de Interne, M. Pherechide, folosește pârghiile administrative și acordă 30.000 de bilete de liber parcurs, trimise celor 30 de prefecti, cu ordinul de a trimite câte 5-6 delegați din fiecare comună⁶⁰. În același timp, comitetul organizatoric ia decizia răspândirii unui manifest în zeci de mii

⁵² “Adevărul”, 4 iunie, 1898, an XI, nr. 3191, p. 4.

⁵³ *Vezi Interviu cu d. C. Bălcescu*, în “Epoca”, 5 iunie 1898, an IV, nr. 780, p. 1. Retragerea lui C. Bălcescu din comisia pentru organizarea a ceea ce “Epoca” numea “tămbălău colectivist” a avut un impact semnificativ, pentru că rămăsese singurul în viață dintre cei care au avut un rol important în revoluția de la 1848. C. Bălcescu susține că “ideea serbării mișcării de la 1848 ar fi fost bună, dacă s-a face serbare națională, însă personal s-a convins că nu este vorba de serbare națională, ci de politică de toate zilele”. “Nici unul nu știe ce vrea să serbeze. Unii vor să serbeze pe Ion Brătianu; alții vor să serbeze bătălia de la Dealul Spirii; alții nu vor să depună coroane la statuia lui Heliade Rădulescu și la mormântul generalului Tell; alții vor ca serbarea să aibă un caracter anti-conservator și pur guvernamental; alții au exclus pe Liga Culturală, fiindcă a voit să facă o serbare națională”. Ziarul conservator era mai ales interesat să știrbească posteritatea lui Ion C. Brătianu. Întrebat ce rol a avut Brătianu în mișcarea de la 1848, C. Bălcescu răspunde: “Nici un rol; el era unul dintre cei mici, prea tânăr și nebăgat în seamă de nimeni. Și totuși, unii vor acum ca întreaga mișcare ce s-a produs pe atunci să fie atribuită lui Ion Brătianu și să fie exploatată politiceste în favoarea câtorva persoane de la putere”.

⁵⁴ “Dreptatea”, 4 iunie 1898, an III, nr. 734, p. 1.

⁵⁵ “Epoca”, 6 iunie 1898, an IV, nr. 781, p. 2.

⁵⁶ “Adevărul”, 7 iunie 1898, an XI, nr. 3194, p. 1.

⁵⁷ “Dreptatea”, 31 mai 1898, an III, nr. 730, p. 3.

⁵⁸ “Dreptatea”, 8 iunie 1898, an III, nr. 738, p. 1.

⁵⁹ “Adevărul”, 11 iunie 1898, an XI, nr. 3198, p. 3.

⁶⁰ “Dreptatea”, 8 iunie 1898, an III, nr. 738, p. 1.

de exemplare pentru popularizarea manifestării, în care se sublinia importanța “mișcării de la 1848”, se analiza situația în care se găsesc azi acei care pretind că reprezintă pe eroii acelei mișcări și va face apel la cetățeni să vină la serbare⁶¹. Poliția este implicată în popularizarea evenimentului în mahalalele bucureștene⁶². Ministerele, toate serviciile publice au fost suspendate, cu excepția tribunalelor⁶³. Chiar și școlile, aflate în perioada de examene, și-au închis porțile⁶⁴.

Mobilizarea autorităților crea impresia unei suprasolicitări festive, depășind decența și atitudinea cuvenită unor asemenea momente comemorative. De aici și tactica la îndemână aplicată de liberalii dizidenți. Gruparea flevistă marșează pe ideea de a dezvolta discursiv opoziția dintre sărbătoarea cea vie a poporului, adevărată, nefalsificată de interese politice, purtătoare a memoriei sincere, și sărbătoarea confiscată de Guvern, protocolară, organizată din interese politice și obscure de partid, una care falsifică adevăratele simboluri și pervertește memoria eroilor⁶⁵.

Pregătirile publice capătă amploarea unei sărbători naționale. Cu o zi înainte, la 10 iunie, au început să sosească în capitală sute de delegații din provincie în frunte cu primarii, având cu ele și sute de stegari, care trebuiau să ia parte la cortegiul ce trebuia să plece spre Dealul Filaretului. Capitala urma să fie pavoazată. Bulevardul Academiei și mai cu seamă Calea Victoriei trebuiau ornate cu mii de stegulețe, iar proprietarii magazinelor să decoreze balcoanele caselor lor cu preșuri naționale. Bucureștii se prezentau pe 11 iunie ca o capitală în sărbătoare⁶⁶.

În piața Sărindar, de o parte și de alta, era ridicată câte o pânză pe care era scris, pe cea din stânga: Ion. C. Brătianu, Dimitrie Brătianu, C. A. Rosetti, I. Ghica, frații Golești, Gh. Magheru, N. Bălcescu și Chr. Tell; iar pe partea dreaptă Ion Heliade Rădulescu, Ion Maiorescu, preotul Șapcă, colonelul Pleșoianu, Mihail Kogălniceanu, Vasile Alecsandri și Anastasie Panu. De jur-împrejurul statuilor erau amplasate becuri, care urmau să fie aprinse⁶⁷. La hotelul “English”, proprietate a lui Grigorie Eliade, erau

⁶¹ *Ibidem*.

⁶² “Epoca”, 12 iunie 1898, an IV, nr. 786, p. 2.

⁶³ *Ibidem*.

⁶⁴ Alte acțiuni planificate de Guvern nu s-au putut realiza. Este cazul banchetului eroilor, ce ar fi urmat să aibă loc pe 12 iunie, în onoarea luptătorilor de la 1848 care mai sunt în viață, însă nici unul din pompieri nu și-a anunțat participarea.

⁶⁵ “Guvernul și oamenii guvernului, (...) a vroit să serbeze nu aniversarea de 50 de ani a revoluțiunii, nu să cinstească memoria iluștrilor patrioți care au chemat țara la libertate, ci singura lor intenție a fost să îmbărbăteze cohortele descurajate din prejurul ministerului și să provoace un spectacol cu aparențe impunătoare, pentru a se acoperi de un prestigiu mincinos. Manifestația a fost o tristă parodie a unei mari mișcări populare. În acea mulțime care a plecat de la Sf. Gheorghe pentru a merge la Filaret, nici un avânt, nici un entuziasm. Cortegiul recrutat din sânul agenților guvernamentali, mulțimea adunată cu bilete de liber parcurs și cu circulări severe de la centru, a străbătut străzile orașului, fără viață, fără vlagă, fără să înțeleagă pentru ce e acolo și fără să știe pentru ce merge la Filaret. (...) o înscenare guvernamentală menită să șteargă din memoria țării tabloul celor din urmă cu doi ani de rușine, de nemernici și de trădare ocultistă”. Vezi Constantin C. Bacalbașa, *Ziua de ieri*, în “Adevărul”, 13 iunie 1898, an XI, nr. 3200, p. 1.

⁶⁶ O serie de publicații recurg la propriile lor manifestări. “Adevărul” organizează o expoziție de 10 zile cu artefacte revoluționare. Pe 12 iunie, expoziția de la “Adevărul” s-a completat cu “originalul tabloului luptei de la 1848, editat de maiorul Papazoglu, diferite proclamații între care cea originală-românească iscălită de membrii guvernului provizoriu și purtând pe dos ordinul lui C. A. Rosetti și Maria Rosetti de a se tipări în 5.000 de exemplare și a se publica în Monitor. Portretele lui C. A. Rosetti și Maria Rosetti în ulei, un tablou de Rosenthal, reprezentând pe Maria Rosetti; o fantezie a lui Rosenthal, reprezintă un craniu și diferite ciubece care înfățișează pe membrii familiei Rosetti; în sfârșit, steagul de la 1848, donat Ligii Culturale de d-na Ipătescu-pe care scria “Dreptate, frăție”, județul Olt, 1848. Seria este completată cu portretul lui C. A. Rosetti, la 1831, ofițer de cavalerie, făcut de pictorul Negulici. Vezi “Adevărul”, 12 iunie 1898, nr. 3199, p. 5.

⁶⁷ “Adevărul”, 12 iunie 1898, an XI, nr. 3199, p. 2.

prezentate publicului tablourile eroilor de la 1848: Șt. Golescu, I. Heliade Rădulescu, Cezar Bolliac, A. C. Golescu, C. A. Rosetti, I. C. Brătianu, I. Ghica, Maria Rosetti⁶⁸. Comitetul de inițiativă, prin delegatul său, C. F. Robescu, a comandat numeroase coroane. Dintre acestea se distingeau cele comandate la casa "Fain": lui Cezar Bolliac, cu inscripția "Patria recunoscătoare", apoi lui G. Nițescu, Christian Tell, C. A. Rosetti, D. Brătianu, celor nouă victime căzute la 11 iunie 1848, Ion Heliade Rădulescu, Ion Ghica, Grigore Serrurie, colonel Zăgănescu, I. Câmpineanu, I. Maiorescu, toate cu aceeași inscripție. Primăria Capitalei a mai comandat la casa "Fain" haine pentru cei 11 pompieri rămași încă în viață. Pompierii, îmbrăcați în costume identice, trebuiau să meargă în capul manifestanților, purtând fiecare o lentă tricoloră, pe care erau inscripționate numele și județul din care fiecare face parte⁶⁹.

Panteonul fleviștilor era cu totul altul. "Dreptatea" prezenta simbolic, pe prima pagină, portretul imens al lui Ion Heliade Rădulescu, "unul dintre cei mai însemnați factori ai mișcării generoase din 1848", enumerându-i-se meritele: a redactat proclamația de la Islaz, a condus mișcarea revoluționară și a făcut parte din guvernul provizoriu din 9 și 11 iunie, împreună cu Tell, Magheru, Ștefan Golescu etc. Al doilea în ierarhia simbolică a "Dreptății" era, surprinzător, maiorul Christian Tell, prezentat drept un revoluționar care s-a mulțumit "să lupte numai contra protectoratului rusesc, sprijinind Poarta", căpitanul Pleșoianu, Ștefan Golescu, N. Bălcescu, "o figură măreață", M. Kogălniceanu, "sufletul mișcării din Moldova", C. A. Rosetti, "marele democrat". Abia la urmă, semn al animozităților politice contemporane, era trecut, ca un participant de serie, Ion C. Brătianu, "departe de contactul acelor care l-au compromis în ultimii săi ani de guvernământ"⁷⁰.

În ziua de 11 iunie, manifestările publice au fost rezultatul unei atente regii. Un ceremonial precis, astfel alcătuit încât să aibă un impact maxim. Primul moment al zilei a fost aniversarea studenților, întruniți la localul Asociației studenților din str. Academiei⁷¹. Atmosfera era întreținută cu o trupă de lăutari, întocmită ad-hoc, ce interpreta un imn de pe vremea lui Ion Heliade Rădulescu. La ora 12, coboară din clădire Comitetul Național Studențesc, având în frunte o coroană cu inscripția: "*Lui Ion Heliade Rădulescu. Tinerimea recunoscătoare*". Aceștia s-au deplasat spre statuia lui Heliade, unde s-au întâlnit cu cortegiul compus din consilierii comunali în frunte cu primarul Capitalei, C. F. Robescu, și D. Cărtunescu, C. Nacu, Eugeniu Carada. În discursul său, D. Popescu Pion face pe larg istoricul revoluției și a rolului jucat de Heliade. De la statuie, studenții se retrag la asociație, iar comitetul organizator, în frunte cu C. F. Robescu, E. Bursan, Eugeniu Carada, C. Nacu, Crătinescu, Vintilă Rosetti, Niță Sterie pleacă cu 20 de trăsuri pentru a depune coroane la mormintele lui Cezar Bolliac, G. Nițescu, Chr. Tell, C. A. Rosetti, D. Brătianu, celor trei victime căzute la 11 iunie 1848, Ion Ghica, Grigore Serrurie, colonelului Zăgănescu, I. Câmpineanu, I. Maiorescu, toate cu inscripția "Patria recunoscătoare"⁷².

⁶⁸ "Universul", 13 iunie 1898, an XVI, nr. 151, p. 2.

⁶⁹ "Adevărul", 12 iunie 1898, an XI, nr. 3199, p. 2. Aceștia erau Gheorghe Lixândroi din Ilfov, Barbu Ștefan Lăcraru din Ilfov, Ștefan Petre din Dolj, Grigore Ignat din Ilfov, Dumitru Stoenescu din Ilfov, Ștefan Deleanu din Dâmbovița, Petre Standin din Dolj, George Diaconu și Nicolae Ion Gabrian din Muscel.

⁷⁰ "Dreptatea", 12 iunie 1898, an III, nr. 742, p. 2.

⁷¹ Pe 10 iunie, Comitetul Național Studențesc a răspândit un manifest, care avea în atenție exclusiv comemorarea lui I. Heliade Rădulescu: "Se împlinesc 50 de ani de când marele român Ion Heliade Rădulescu a cristalizat în proclamația de la Islaz aspirațiunile poporului". Tinerimea universitară atribuia 1848-ului rolul "puternicului pedestal pe care s-a întemeiat România Modernă", și chema pentru a doua zi studenții să-și depună omagiile în fața Universității, în amintirea celui care era considerat "părintele acestei mișcări". Vezi "Adevărul", 11 iunie 1898, an XI, nr. 3198, p. 4.

⁷² "Adevărul", 12 iunie 1898, an XI, nr. 3199, p. 5.

Manifestația flevistă: După cum fusese programată, manifestația flevistă începe în Sala Dacia. În fața scenei se aflau, plasați nu întâmplător în centrul atenției, bătrânii Dumitru Ploșteanu-Prahova, Stan Obelișteanu din Obilești și Dumitrache Hârpac din Ilfov, care au luat parte la lupta din 1848, precum și D. Racotă, participant la mișcarea de la Islaz⁷³. Luând cuvântul, D. N. Fleva arată că în mijlocul lor se afla și fiul aceluia care a luptat mai mult la 1848, fiul lui Ion Heliade Rădulescu, declarat pe loc președintele întrunirii. D. I. I. Heliade se declară de acord că, doar acolo, în sala Dacia, are loc “adevărata serbare a evenimentelor”, întărind afirmația că n-a vrut să se alătore guvernului, pentru a nu “murdări memoria tatălui său, stând alături cu cei care l-au dat în judecată și au căutat să facă vrajbă în familia sa”⁷⁴. Întrunirea caută să se legitimize drept serbarea propriu-zisă poporului, deși caracterul îi dezvăluie rapid scopul pur politic. D. A. Bacalbașa se întreabă “unde sunt liberalii, de fapt?” Pentru că nu-i văzuse nici pe studenți, nici pe căruțași, nici pe muncitori, nici pe veterani, alături de guvernamentali. “Ei sunt cu noi, cu adevăratul popor, care nu a așteptat procesele de contravenții pentru a manifesta. Colectiviștii au tribună, dar nu au pe tribunul”⁷⁵. Scopul era clar: Bacalbașa încheie cu îndemnul ca poporul să lupte pentru a lua Plevna internă, adică să răstoarne Guvernul⁷⁶. În aclamarea generală, Fleva dă citire unei rezoluții în care acuză gruparea liberală aflată la guvernare că, după ce prin actele sale a batjocorit principiile de naționalitate, de libertate și de frăție, vine să se prezinte ca urmașa ei: “cetățenii Capitalei, întruniți astăzi 11 iunie, în sala Dacia, și revoltați de această cutezare, protestă din toate puterile lor și tăgăduind șarlatanilor publici care au abuzat de credulitatea publică, dreptul de vorbi în numele liberalismului și democrației române, și a adăposti pasiunile și interesele lor meschine la umbra figurilor mărețe care au făcut pe 1848, îi denunță țării și opiniei publice înfierând și în această ocaziune secta lor blestemată”⁷⁷.

Manifestația oficială: Având ca punct de plecare Piața Sf. Gheorghe, manifestația oficială începe să adune elevii școlilor primare, urmate de societățile românești, evreiești⁷⁸, ungurești și germane din Capitală. O companie de jandarmi pedestri era

⁷³ “Universul”, 13 iunie 1898, an XVI, nr. 151, p. 2.

⁷⁴ “Adevărul”, 12 iunie 1898, an XI, nr. 3199, p. 5.

⁷⁵ “Epoca”, 12 iunie 1898, an IV, nr. 786, p. 3.

⁷⁶ *Ibidem*, p. 3.

⁷⁷ *Ibidem*.

⁷⁸ Participarea societăților evreiești la aniversare a fost o problemă privită diferit în rândul comunității. Într-un apel intitulat “Dreptate și Frăție” către “Coreligionari și prieteni”, al unui “Grup de evrei” care a circulat în București, în zilele premergătoare aniversării se afirma: “... starea noastră amărată nu ne îngăduie a lua parte la sărbătoarea ce se organizează în amintirea revoluției noastre pașoptiste. Nu ne îngăduie a lua parte nu numai oficialicește, de-a valma cu oameni puterei, sau alipiți la vreo grupare politicească aparte, dar nici ca corporație răzleată, cum poate o să facă o oare-care altă grupare (...) egalitatea drepturilor politice și civile, libertatea absolută a tiparului și întrunirilor, instrucția egală și întreagă pentru toți, năzuința de a da altă organizare proprietății, pentru a dezlega ast-feliu problema sărăciei poporului, emanciparea evreilor și încă o mulțime de alte prevederi surzătoare pentru tot omul, dar mai cu seamă apăsate, sunt puncte foarte meritorii pentru o dată istorică. Voim să spunem însă că sunt categorii de oameni care s-au folosit foarte puțin de rodul unor asemenea bunuri. Și mai cu seamă evreii, care nu puteau să fie decât de partea progresului, care au dat concursul din toată inima la stabilirea stărei noi, după trecere de 50 de ani, de la o dată care avea în sine atâtea mari fâgăduinții, se văd mai amărați și mai nesiguri, în stare mai de plâns ca oricând. Dreptul de așezare și chiar de trai, restrâns. Din anumite locuri se văd izgoniți, goniți sălbătacește. Nu mai vorbim de expulzare. Dreptul de întrunire li este țărmurit. Comunicarea prin tipar, de fapt restrânsă. Școlile, când nu li sunt închise, li se folosesc cu greutate enorme (...) etc.” Vezi Arhivele Naționale București, fond Saint Georges partea structurală X, dosar 25/iunie 1898. “Epoca” va ironiza participarea societăților evreiești “Malbiș Neurim”, “Aesculap”, “Aghias Ahim” la manifestări. Vezi “Epoca”, 13 iunie, anul IV, nr. 787, p. 1.

postată de-a lungul străzii. Grădina Sf. Gheorghe se ocupase cu oameni, zeci de societăți cu drapelul se înșiră în ordinea de plecare, așteptându-se sosirea primarului și a liderilor liberali pentru ca întregul cortegiu să plece. La ora 13.30, cortegiul se pune în mișcare în următoarea ordine: o trăsură cu poliția comunală și căpitanul de jandarmi pedestri, jandarmii călări, șase trăsuri cu pompierii veterani de la 1848, din județele Ilfov, Dolj, Olt, Muscel, Argeș și Dâmbovița. La ele se adaugă muzica, drapelul pompierilor, drapelul tuturor orașelor din țară duse de primari și țărani, societățile cu steagurile lor: Turnu-Verein, Liedertafel, Transilvania, Camera de Comerț, Aquila, Odobesti, Vulturul, Fulgerul, Măcelari, Cântăreților, Mina și Pădurea, Lăutarilor, Meseriașilor, Tipografilor, femeile sărace, Vlașca, Progresul Silci, iar în urmă de tot, un cortegiu format din peste 50 de școli de băieți. În deplasarea sa, toate străzile până la Filaret fuseseră blocate, în timp ce pe dealul Filaretului se estimează prezența a 10.000 de oameni⁷⁹.

Ciocnirea dintre cele două coloane: La mijlocul străzii 11 iunie, în jurul orei 15.15, grupul de manifestanți fleviști, care se îndrepta spre Filaret, se întâlnește cu coloana oficială, în cap cu jandarmii pedestri, călări și poliție comunală, care se deplasa spre Dealul Spirii. În ciocnirea produsă între cele două cortegii, manifestanții fleviști au fost puși pe fugă, iar câțiva dintre ei răniți. Fleva se refugiază într-o trăsură a comandantului jandarmilor pedestri, în care se afla și inspectorul domenal Cantuniari, fiind recuperat în cele din urmă de partizanii săi. Presa relatează episodul ironic: “Vreo două minute, dl. Fleva a mers în fruntea cortegiului guvernamental, alături de Mișu Cantacuzino și căpitanul Brezoianu. D-sa ședea ghemuit în fundul trăsuri, ținând în mână bucățele rămase din buchetul pe care i l-au oferit lăutarii”⁸⁰.

Deputatul Mitică Apostol este lovit puternic de jandarmi și se alege cu vânătăi și cu buza despiciată⁸¹. D. Gr. Manno protestează și se depărtează în trăsuri, huiduiți de manifestanții oficiali. Între cei care au avut de suferit s-a mai numărat, potrivit “Epocei”, deputatul Anton Arion, “lovit cu un ciomag”, I. Costescu, proprietar în strada Eroului, “înțepat cu baioneta la mâna dreaptă”, căpitan Moroioiu, “trântit și călcat în picioare de sergenți”⁸².

Împrăștiați pe o stradă lăturalnică, fleviștii își refac rândurile și se deplasează spre Filaret, unde iau hotărârea să trimită un delegat la rege să-i relateze despre încăierare și să protesteze⁸³. De la Sinaia, Regele însuși cere un raport telegrafic despre incidente⁸⁴. După discursuri în care au înfierat Guvernul, fleviștii s-au întors în oraș, mergând în frunte cu răniții ciocnirii și ținând în vârful bastoanelor batiste pline cu sânge⁸⁵. Prin București se răspândise zvonul că Fleva fusese arestat, iar Barbu Delavrancea venise, îngrijorat, să vadă ce s-a întâmplat⁸⁶. În total, se apreciază că au fost cam 30 de răniți și 20 de arestați⁸⁷, printre cei reținuți numărându-se și un oarecare Cristescu, care, după ciocnirile de stradă, s-a dus pe Dealul Mitropoliei și a început să tragă clopotul cel mare în semn de alarmă⁸⁸, stârnind panică prin mahalale.

⁷⁹ “Adevărul”, 12 iunie 1848, an XI, nr. 3199, p. 5.

⁸⁰ “Adevărul”, 13 iunie 1898, an XI, nr. 3200, p. 3.

⁸¹ Constantin Mille, *La rege*, în “Adevărul”, 15 iunie 1898, nr. 3202, p. 1.

⁸² “Epoca”, 13 iunie 1898, an IV, nr. 787, p. 3.

⁸³ Constantin Mille, *op. cit.*

⁸⁴ “Epoca”, 13 iunie 1898, an IV, nr. 787, p. 3.

⁸⁵ “Universul”, 13 iunie 1898, an XVI, nr. 151, p. 2.

⁸⁶ *Ibidem.*

⁸⁷ *Ibidem.*

⁸⁸ *Ibidem.*

Între timp, după ciocnire, cortegiul oficial se deplasase pe Dealul Spirii⁸⁹. Mihail Ferechide, ministrul de interne și președinte interimar al Consiliului de miniștri, susține un discurs în care arată că sângele vărsat pe Dealul Spirii a dat roade la Grivița și la Plevna⁹⁰, evitând să amintească de semnificațiile revoluției⁹¹ sau despre urmările ei. În ciuda atenției avute de organizatori, spre surprinderea tuturor însă, deputatul Niță Sterie critică cu vehemență în discursul său politica turco-filă a lui D. A. Sturdza, atacând în prezența miniștrilor, politica Rusiei, în ajunul vizitei regelui la Petersburg⁹². Episodul stârnește panică între guvernamentali, care confiscă forma scrisă a discursului pentru a nu ajunge în presă și a provoca scandaluri diplomatice⁹³. După cum observa “Adevărul”, “Nea Niță Sterie a dejucat planul și i-a tras și Rusiei, și Turciei, și Europei întregi”⁹⁴.

Manifestări au loc și în provincie. La Iași, în catedrala Mitropolitană, s-a oficiat un Te-Deum de către Mitropolit, la care a asistat un public foarte numeros. La Pitești, la mitingul ținut în grădina publică, s-a hotărât organizarea unei procesiuni publice a doua zi, pe 12 iunie, cu o coroană la mormântul fraților Golești și a lui I. C. Brătianu. Potrivit relatărilor, manifestarea a fost impresionantă, cu retragere cu torțe⁹⁵, având un impact apreciabil asupra publicului.

Concluzii

Efectul confruntărilor politice concentrate în Capitală nu s-a resimțit imediat, în sensul că nu au condus la o criză guvernamentală. Evenimentele însă au dezvoltat neînțelegerile majore existente în rândul mișcării liberale. În condițiile în care, pentru prima oară de la 1848, statul a devenit sponsor al unei aniversări dedicate revoluției, gruparea liberală aflată la putere a dispus de resursele administrative și financiare necesare unei organizări complexe, și a urmărit să furnizeze societății o tradiție menită să reinvestească corpul politic, aflat în dificultate de popularitate, cu o legitimitate ce se revendica de la ideile revoluționare. Ambiția grupării sturdziste de a duce la capăt acest proiect de recuperare a tradițiilor pașoptiste, în urma contestărilor venite din toate direcțiile, poate fi considerată un eșec. Atât presa, într-o zdrobitoare majoritate, cât și Opoziția au reușit să fie vizibile și vocale, oferind imaginea unui eveniment investit cu semnificații controversate ce nu avea cum să mulțumească toate grupurile de interese. Prin contra-manifestație, fleviștii au urmărit să tragă o linie de demarcație între ceea ce numeau “liberalism” (pe o filiație istorică recunoscută) și “ocultism” (confiscarea și deturnarea unei platforme politice de un grup nesemnificativ), atrăgând atenția că guvernul sprijinit de Sturdza nu putea reprezenta simbolic tradiția oamenilor și ideilor de la 1848. În consecință, departe de intenția inițială, gruparea liberală aflată la putere nu a fost capabilă să producă acea versiune unică, acceptată de părțile implicate, nu a generat o coerență simbolică, ci, dimpotrivă, a condus la o falie mai profundă în sânul corpului politic.

⁸⁹ “Adevărul”, 12 iunie 1898, an XI, nr. 3199, p. 5.

⁹⁰ “Universul” 13 iunie 1898, an XVI, nr. 151, p. 2.

⁹¹ Constantin Bacalbașa, *Pentru posteritate*, în “Adevărul”, 14 iunie 1898, an X, nr. 3201, p. 1.

⁹² *Ibidem*.

⁹³ “Adevărul”, 13 iunie 1898, an XI, nr. 3200, p. 1.

⁹⁴ “Adevărul”, 15 iunie 1898, an XI, nr. 3202, p. 1.

⁹⁵ “Universul”, 14 iunie 1898, an XVI, nr. 152, p. 2.